

Herman Smit, ***Landvoogd tussen twee vuren. Jonkheer Mr. A.C.D. de Graeff, gouverneur-generaal van Nederlands-Indië 1926-1931*** (Passage Reeks 38; Hilversum: Verloren, 2011, 206 pp., ISBN 978 90 8704 249 3).

Toen hij in 1926 gouverneur-generaal van Nederlands-Indië werd, leek jonkheer mr. Andries de Graeff een uitnemende keuze. Door zijn afkomst, studietijd en Indische loopbaan bezat hij uitstekende contacten, met name Johan Paul van Limburg Stirum, die tien jaar voor hem tot gouverneur-generaal was aangetreden, was een levenslange vriend.

Een andere vriend was Alexander W.F. Idenburg, die niet alleen gouverneur-generaal was geweest maar ook minister van Koloniën. Idenburg was een voorman van de Ethische Politiek, die Nederlands-Indië educatief en economisch zo poogde te verheffen dat het zelfbesturend werd. Het van 1926 tot 1931 durende bewind van De Graeff vormde hiervan de zwanenzang. Hij kon de twee steeds fellere vuren niet doven, dat van het radicale Indonesisch nationalisme en dat van de koloniale behoudzucht.

Hoewel verschillende beleidsterreinen aan de orde komen, ligt het zwaartepunt van dit boek van Herman Smit bij beide 'vuren'. Een unieke bron vormt de openhartige (nog particuliere) briefwisseling tussen De Graeff en Idenburg. Dit boek is óók een aanzet tot een nieuwe visie op Idenburg, die een grote rol speelt, en nuanceert gangbare opvattingen, zoals dat Idenburg rond 1930 volledig onder invloed van Colijn was geraakt. Idenburg stond uiterst kritisch tegen Colijns idee voor eilandenzelfbestuur, een verdeelpolitiek waarin Nederland de kolonie bleef beheersen (102). Tevergeefs vroegen hij en De Graeff aandacht voor het Britse model dat Brits-Indië naar meer zelfstandigheid begeleidde.

Wanneer de evolutie van het nationalisme in revolutie dreigde over te gaan, trok Idenburg echter een harde grens. Smit verklaart dit overtuigend hieruit dat Idenburg tot de Anti-Revolutionaire Partij behoorde die de diepgewortelde opvatting beleed dat het vigerend bestuurlijk gezag door God beschikt was. De Graeff dacht minder over de grenzen van zijn beslissingen na en voelde zich vaak overvallen door de gevolgen ervan.

In het bijzonder gold dit voor de revolutie van 1926 en 1927, de zogeheten communistische opstand, die het koloniaal gezag ernstig schokte. Dit gezag zat in de maag met sympathisanten hiervan die weinig tot niets misdreven hadden, waardoor juridische vervolging onmogelijk was. Binnenlandse verbanning leek een oplossing. De Graeff koos Boven-Digoel. De ligging in de jungle maakte ontsnappen onmogelijk, wat het

verbanningsoord tegen zijn bedoeling in tot een interneringskamp transformeerde. En doordat hij geen limiet aan deze verbanning stelde, onttaardde die voor velen in onbepaalde tijd. De koloniale pers juichte het kamp toe, maar bleef hem als een slappeling zien aangezien hij voorstander was van het gematigde Indonesisch nationalisme.

Hoewel Smit klare taal schrijft, is hij onnodig specialistisch door vaak te dicht op de bronnen te blijven zonder veel uitleg. In dit opzicht staat hij achter bij de breder opgezette en van minder 'voorkennis' uitgaande biografie die in 2007 verscheen over Van Limburg Stirum. Smits boek is geen volwaardige biografie, aangezien hij zich geheel concentreert op De Graeffs bewindsperiode en de plaats daarvan in de geschiedschrijving. Smit heeft moeite met het 'modale' oordeel dat De Graeffs goede bedoelingen er weinig toe doen, aangezien hij bezweek onder de druk om het nationalisme de kop in te drukken. Zelfs hem welgezinde historici menen dat hij in 1929 door de knieën ging (Wim van den Doel) of een ommezwaai naar rechts maakte (Loe de Jong) vanwege huiszoekingen bij nationalistten, met name bij de door Soekarno geleide *Partai Nasional Indonesia*.

Smit bewijst door zijn gedetailleerde aanpak dat De Graeff op veel niveaus even progressief bleef als voorheen. Wel waren die huiszoekingen een blunder – die tegen zijn wens bovendien bij gematigde nationalistten werden gehouden –, waarmee hij bij deze voor hem zo belangrijke gematigden veel vertrouwen verspeelde. Hij had het al eerder ondermijnd met zijn ondoordachte uitspraak dat onafhankelijkheid er voor een 'onafzienbare periode' niet inzat. Hij had slechts bedoeld geen 'los van Holland'-beweging te kunnen leiden, schreef hij teleurgesteld aan Idenburg (85). Als laatste daad van goede wil schonk hij in 1931 de recentelijk tot vier jaar gevangenis veroordeelde Soekarno gratie.

Smit maakt duidelijk dat De Graeff en zijn voorgangers Van Limburg Stirum en Idenburg qua idealisme niet al te zeer verschilden. Wel stond eerstgenoemde naar mijn mening minder stevig met beide benen op de grond. Naar zijn eigen oordeel was De Graeff (volgens Smit, hem eerst parafraserend en dan citerend) 'al te naïef geweest in zijn vertrouwen in de meerderheid van de mensheid. Ik elk geval was hij diep en diep teleurgesteld "in de redelijkheid, het gezond verstand en den ideeëlen zin van de menschheid om mij heen"' (75).

Dat gold ook voor zijn erfenis. Zijn beide opvolgers weigerden Boven-Digoel op te heffen. Ook wisten zij wel raad met de persbreidel – een poging het gematigd draagvlak te beschermen – waarmee zij vrijwel uitsluitend de niet-blanke pers monddood poogden te maken. Wie Smit leest, al formuleert hij dit niet direct, beseft dat De Graeff niet mag worden beoordeeld op wat zijn opvolgers deden. Als die progressief zouden zijn geweest (waar Den Haag mordicus op tegen was), zouden naar mijn mening historici hem hebben geprezen om zijn belangrijke voorwerk!

Hij wilde het nationalisme daadwerkelijk tegemoet komen. Zowel uit ethische overtuiging als uit de realistische taxatie dat het nationalisme niet te stoppen was, twee zaken die ontbraken bij beide opvolgers, die in repressie geloofden. Hierin torende hij boven ze uit.

Jaap Anten, Koninklijk Instituut voor Taal- Land- en Volkenkunde (KITLV)